УДК 37.036

ЩОДО ЗМІСТУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

А. В. ГАЛІМОВ

Виховання людини – це процес цілеспрямованого формування особистості. Такий процес проходить за особливими закономірностями. Ці закономірності виявляє, вивчає і втілює у життя педагогіка. Навчання є найважливішою складовою частиною виховання. Основним орієнтиром виховання є особистість, яка втілює якості, що є загальноприйнятими цінностями і характеризують її як неповторну індивідуальність. Розуміння й творення прекрасного впливають на людину таким чином, що підвищують і ушляхетнюють її духовно. Так було завжди, але особливо виразний вплив прекрасного на всі сторони життя й діяльності людей проявляється у сучасному суспільстві; у сучасному суспільстві створені умови для залучення всіх громадян до краси, для створення ними прекрасного в усіх сферах життя [1, с. 5]. Естетичне виховання є предметом особливої уваги усіх науково-педагогічних працівників закладів освіти нашої держави.

Теоретичні та практичні основи виховання і навчання постійно розглядаються багатьма вітчизняними вченими. Теоретичні аспекти виховання молоді розкрили у своєму підручнику науковці Лозова В. І. та Троцко Г. В. Виховання як система формування особистості була розглянута у підручнику Карпенчук С. Г. Проблемам виховання були присвячені роботи таких відомих науковців, як Сметанський М. І., Грязнов І. О., Іщенко Д. В. та ін. Разом з тим, доречно окремо розглянути складові естетичного виховання.

Мета статті – вияснити складові процесу естетичного виховання та розкрити їх зміст у загальній системі виховання особистості.

Естетичне виховання розвивається у нашому суспільстві в нерозривному зв'язку з усебічним розвитком культурного життя суспільства, в усьому різноманітті його аспектів і широті змісту. Цей абсолютно новий підхід до естетичного виховання, характерний для періоду розвитку нашої держави, становить істотну рису духовного життя більшості населення нашої держави [2, с. 59]. Естетичне виховання стає практичним завданням для педагогічних та науково-педагогічних працівників усіх закладів освіти.

Естетичне виховання виступає як складова частина загального виховного процесу. Це означає, що ідейний зміст усієї роботи в такому напрямку пов’язаний із формуванням особистості молодої людини. Основним орієнтиром виховання є особистість, яка втілює якості і властивості, що є загальноприйнятними цінностями, характеризують її як неповторну індивідуальність [1, с. 5].

Звичайно, виховання спирається на освіту, засвоєння відомої суми знань з естетики та мистецтва. Але вихованість і вченість зовсім не тотожні явища.

Вихованість перетворює знання на внутрішні переконання людини, сприяє виробленню визначених моральних, ідейних засад, які перетворюються в керівництво дією, в усвідомлені вчинки.

Безперечно, художня освіта надзвичайно важлива для естетичного виховання. Але неправомірно ототожнювати естетичне виховання з художньою освітою. І не лише тому, що «естетичне» – за своїм смисловим значенням – ширше за «художнє». Можна непогано знати історію мистецтва та все ж не мати хорошого художнього смаку, знати теоретичні положення естетики, але поводитися неадекватно, вміти грати на музичному інструменті та все ж бути нечутливим до прекрасного.

Вище підкреслювалося, що естетична культура (суспільства і людини) складається з накопиченої суми естетичних цінностей, із навичок, способів, засобів, якими вони створюються, з уміння їх «споживати» (розуміти, оцінювати, використовувати). Естетично виховувати людину – означає вчити його не лише «споживати» естетичні цінності, але і вчити їх створювати.

Під естетичними цінностями розуміються предмети і речі, створені людиною, явища природи, витвори мистецтва, які викликають у людей позитивні емоції, радують своєю досконалістю, захоплюють своєю красою.

Однією з ознак прекрасного є відповідність форми змісту, функції, призначенню предмета. Адже та або інша форма хороша не сама по собі, а як форма саме цього змісту. Надайте одягу, призначеному для роботи, зайву декоративність або, навпаки, відніміть у свята барвистість оформлення – і ви відчуєте невідповідність форми і змісту. Це викликає у вас відчуття незадоволення, негативну естетичну емоцію. Для того, щоб повніше відчувати прекрасне, треба пізнавати суть

предметів та явищ дійсності. Тому не можна уявляти собі естетичне виховання як щось не пов'язане з розвитком розуму, пізнавальною здатністю людини. Прекрасне вимагає розуміння, знання його законів.

Разом з тим прекрасне – це свято почуттів. Сприйняття його відбувається не лише за допомогою розуму, але і безпосередньо через почуття людини. Естетичне ставлення людини до дійсності включає естетичне переживання. Тому в естетичному вихованні первинне місце займає формування культури почуттів, уміння емоційно сприйняти красу природи, красу створених людиною речей та предметів, красу людських учинків.

Для розуміння суті естетичного виховання важливо підкреслити те, що насолода красою і прагнення творити прекрасне в самій основі своїй глибоко гуманістичні. Любов до людей, бажання бачити й зробити їх щасливими, натхненність у сприйнятті світу – всі ці почуття пробуджуються прекрасним і породжують прагнення до нових, ще вищих естетичних цінностей.

Таким чином, мета естетичного виховання – розширити пізнання людей про дійсність, сформувати світ їхніх почуттів, розвинути і затвердити ідейне, гуманістичне та творче ставлення до життя.

Визначаючи цілі естетичного виховання, слід мати на увазі наступні дві обставини.

По-перше, розуміння прекрасного зовсім не є тотожним у людей, які належать до різних представників населення, розділяють протилежні соціальні ідеї, ті естетичні цінності, якими багате наше суспільство.

По-друге, не будь-яка дійсність, не будь-які соціальні умови однаково сприятливі для естетичного виховання.

В естетичному ставленні людини до дійсності величезне значення має його свобода – свобода від нужди, від підлеглості інтересів лише грубій матеріальній необхідності, від експлуатації і пригноблення.

Сьогодні наше суспільство створює умови для естетичного розвитку мільйонів та мільйонів людей. Такими умовами є вільна і творча праця, задоволення матеріальних потреб населення, загальна освіта, розквіт мистецтва, що служить народу та доступне для нього. Проте не слід думати, що естетичний розвиток людей здійснюється автоматично, сам по собі. Йому потрібно сприяти – активно допомагати людям залучатися до естетичної культури, боротися за добрий естетичний смак, пропагувати принципи краси праці, поведінки, побуту, правильного розуміння мистецтва.

Сфера естетичного виховання у нашому суспільстві все більш розширюється, охоплюючи по суті усі сфери людської діяльності. Основними сферами естетичного виховання є сфера праці, сфера соціальних стосунків і побуту. Естетичне виховання є виховання здатності насолоджуватися істинною красою життя в усьому її різноманітті, потреби творчо працювати на благо суспільства, прагнути до гармонійного розвитку своїх задатків.

Винятково велика роль естетичного виховання в розвитку здорових, моральних стосунків між людьми. Завдання полягає в тому, щоб розкрити перед людьми красу, естетичну сутність здорового способу життя, характеру і вчинків нової молодої людини; показати негативні сторони (форм і вчинків) окремої категорії молодих людей.

Поведінка молодої людини обумовлена не лише певними матеріальними стимулами, скажімо, чинниками заохочення і покарання (хоча все це грає свою виховну роль); вона великою мірою обумовлена глибокою внутрішньою переконаністю в правильності сучасних моральних норм, активним прийняттям краси моральної поведінки і заперечення потворності аморальності. Тому виховання сучасної моральності неможливе без формування у світогляді кожної людини відповідного естетичного ідеалу – конкретного уявлення про прекрасне в людях, в їхніх взаємостосунках, в реальному вигляді сучасної активної молодої людини.

Для кожної людини важливо відчувати, які його дії, як сприймають інші люди його вчинки, його вигляд. Неправильне розуміння краси може привести до дуже сумних стосовно моральності результатів. Не секрет, що провина підлітків у деяких випадках, пов’язаних з помилковими уявленнями про «романтику» хуліганства, примітивність і грубість у взаємних стосунках, іноді йдуть від спотвореного розуміння того, що гарно і що негарно в поведінці людини.

Важливою складовою естетичного виховання є розвиток естетичного смаку у сфері естетики побуту. Сюди належать питання, пов'язані з красою поведінки, естетикою одягу, обстановкою житла, оформленням повсякденного життя.

Краса поведінки не є чимось чисто формальним, обумовленим лише чисто естетичними вимогами. Оцінка поведінки з естетичного боку ґрунтується на розумінні моральності і внутрішній культурі особистості. Формування понять про естетику поведінки людини в побуті, на роботі, в громадських місцях не повинно здійснюватися за допомогою якихось рецептів «хорошого тону». Найголовніше тут – засвоєння людьми краси принципів соціальної моралі. Але на цій загальній основі можуть розгортатися індивідуальні, відповідні характеру, темпераменту, особливостям тієї або іншої особистості смаки, що стосуються зовнішніх сторін поведінки особистості.

Не слід ототожнювати внутрішню і зовнішню естетичну культуру людини, але не треба й надмірно протиставляти їх. Звичайно, передчасно на підставі чисто зовнішніх спостережень робити категоричний висновок про характер, духовний світ, внутрішню сутність людини. Проте часом доводиться стикатися з думкою про те, що за зовнішнім виглядом взагалі не можна судити про людину. Але ж естетична культура людини, ґрунтуючись на його світогляді, моральних засадах, знаходить своє реальне вираження і в його вигляді, вчинках, у поведінці, в речах, якими він себе оточує.

Разом з особистим існує також громадський побут і його соціальна естетика. Це – естетичне оформлення міст і сіл, місць громадського призначення, естетика масових свят, маніфестацій та демонстрацій населення. Саме у сфері громадського побуту найяскравіше позначаються загальні естетичні принципи всього соціального устрою.

Все це коло питань естетичного виховання найтіснішим чином пов'язане з проблемами мистецтва. Виховання потреби в насолоді мистецтвом, прагнення до активної участі в художній творчості – одне з первинних завдань естетичного виховання. У свою чергу мистецтво є найважливішим засобом цілеспрямованого естетичного виховання.

Художнє виховання, виховання здатності розуміти і правильно оцінювати витвори мистецтва, сприймати їх красу, формування й розвиток художньо-творчих потреб і здібностей людини є істотною складовою естетичного виховання, оскільки мистецтво є найважливішою галуззю естетичної діяльності.

При всьому різноманітті видів мистецтва справжні художні твори ріднить одне – в них відображається в особливій формі життя, концентруються ідеї і емоції, втілюється майстерність творця, реалізуються уявлення людей про прекрасне, розкривається все багатство почуттів та навколишнього світу. Спілкування з мистецтвом і художня творчість для людини, яка всебічно розвивається, – внутрішня потреба.

Не можна звести роль мистецтва у формуванні духовного світу людини лише до якої-небудь одної функції – пізнавальної або моральної, до функції спілкування або задоволення естетичних потреб. Тільки в сукупності всіх своїх аспектів мистецтво здійснює свою виховну функцію, формуючи політичні, моральні, естетичні переконання.

Форми здійснення мистецтвом свого виховного впливу різноманітні. Тут грає свою роль специфіка різних видів мистецтва (музики, живопису, літератури, театру, кіно тощо), різноманітність їх виховних можливостей.

Дуже часто художні твори виховують силою прикладу. Особливо це стосується мистецтва сучасного реалізму.

Естетично-виховне значення мистецтва полягає також у формуванні високих естетичних смаків. Естетична цінність художнього твору не лежить на поверхні. Потрібна повна праця, щоб осягнути цю цінність, узяти на своє духовне озброєння.

Зіткнення людини з мистецтвом будить у неї не лише прагнення зрозуміти художній витвір, насолодитися його красою, але і бажання творити самій. Не всім дано стати професіоналами в мистецтві, але випробувати свої сили в поезії, музиці, живописі, в танці, драматичному мистецтві намагаються, і небезуспішно, мільйони людей. Йдеться про художню самодіяльність. Це чудова школа, яка розвиває не лише таланти, приховані в людях, але і формує високий естетичний смак, виховує морально і естетично. Важливо, всіляко сприяючи розвитку самодіяльної творчості, підходити до її з найвищими вимогами – не лише до репертуару, але і до художньої якості виконання. Адже мистецтво, будь воно професійним або самодіяльним, завжди залишається мистецтвом, але лише високохудожнє мистецтво здатне впливати на уми і серця людей, доставляти їм радість.

Керівні документи вказують на дві сторони загального завдання досягнення розквіту художньої культури у сучасному суспільстві: по-перше, виховання професійних митців і, по-друге, загальне піднесення художнього рівня мас. Рішення першої складової загального завдання забезпечується в

Україні традицією розгалуженої і стрункої системи художньої освіти як середньої, так і вищої, яка вже склалася і має міцне загальне визнання. Розв'язання другої складової завдання і складає власне мету естетичного виховання народу. Воно здійснюється в системі шкільної і позашкільної художньої освіти покоління, що підростає; у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах гуманітарного профілю введені курси з естетичної культури, а в технічних навчальних закладах – курс основ художнього конструювання, що сприяє естетичному вихованню; широко проводиться робота з художньої освіти і виховання.

Первинне завдання художньої освіти мас – дати їм глибоке уявлення про принципи сучасної естетичної культури, навчити аналізувати зміст, ідейне багатство витворів мистецтва, розуміти їх художню цінність.

Естетичне виховання у сучасному суспільстві починається в дошкільному віці. У сім'ї, дитячих садках діти отримують різноманітні художні враження, відомі практичні навички і деякі відомості із художньої культури, що створює ґрунт для творчих проявів дитини. Вже в цей період виховання необхідно встановити правильні співвідношення між засобами естетичного розвитку дитини (засоби дійсності і мистецтва), використовувати відповідні організаційні форми естетичного виховання (ігри, заняття, екскурсії, свята, розваги) й методи стосовно кожного виду мистецтва і до кожного віку.

Особлива роль в естетичному вихованні молодого покоління, належить загальноосвітній школі. У документах Міністерства освіти, урядових рішеннях неодноразово підкреслювалася необхідність подолання недооцінки естетичного виховання людей і вказувалося, що формування почуття прекрасного, високих естетичних ідеалів та смаків повинно стати результатом усієї навчально-виховної роботи в школі, здійснюватися в певній системі, бути органічною складовою діяльності школи і громадських організацій із виховання молоді.

Заходи з поліпшення естетичного виховання, що вживалися органами освіти і культури, громадськими організаціями, творчими спілками, пожвавили і стимулювали роботу в цій галузі, що розгорнулася в дитячих садках, школах, у культурно-просвітницьких установах, система заходів у вищих навчальних закладах освіти сприяють збагаченню ідейного змісту та більшій різноманітності форм естетичного виховання.

Таким чином, ми розглянули основні складові естетичного виховання, які потрібно враховувати при вихованні сучасної молоді та організації навчального процесу в закладах освіти. Напрямом подальших досліджень можуть бути інші складові загального процесу виховання особистості.

Список використаної літератури

1. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання / С. Г. Карпенчук. – К. : «Вища школа», 1997. – 305 с.
2. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцко. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.